

La Parla, el Diàleg i el Coratge

Pere Segura

I. LENGUATGE: DIVERSES PERSPECTIVES

La consideració i estudi del llenguatge possibilita perspectives i angles d'observació diversos en psicologia i ciències de l'educació. L'aparició del llenguatge des d'un punt de vista de psicologia evolutiva, els aspectes del llenguatge contemplats des de les bases neurofisiològiques, les disfuncions que apareixen des de perspectives psicopatològiques, els estudis comparatius amb d'altres espècies des d'un angle biològic, etcètera, representen algunes d'aquestes perspectives.

Altres punts de vista contemplen més aviat el contingut, l'estil, la presentació, l'expressivitat, i atorguen al llenguatge diversos adjectius qualificatius classificatoris. Així, el veiem diferenciat amb els atributs de "científic", "filosòfic", "ideològic", "mític", "popular", etcètera. Aspectes antropològics i/o psicològics, condicionen els epítets. Funcions psicològiques diverses poden condicionar l'aparició de llenguatges diferenciats, tal vegada el pensar, el ponderar, el percebre, l'intuir, tenen a veure amb aquests llenguatges diferenciats.

L'article considera les diverses possibilitats de classificació dels llenguatges i suggereix una nova perspectiva.

A la vista dels diversos processos individuals o de grup, amb especial èmfasi en els processos d'iniciació, proposa l'estudi del llenguatge en tres moments relacionats amb la seva emergència, amb el diàleg i amb els aspectes anagògics.

Noves perspectives de la riquesa del llenguatge vénen suggerides per la consideració de l'origen de les paraules i la novetat dels llenguatges pels temes relacionats amb la trobada humana i la comunitat i, finalment, per la recerca de sentit i per la trobada amb els aspectes que pertanyen a l'esperit.

• • • •

The article considers the diverse possibilities of classification of the languages and suggests a new perspective. In view of diverse individual or group processes, with special emphasis in the initiation processes, it proposes the study of the language in three moments related to its emergency to the dialogue and to the anagogical aspects.

New perspectives of the richness of the language are suggested by the consideration of the origin of words and the novelty of the languages, the themes bound to encounter, community, and lastly, the search of meaning and the encounter with the aspects which belong to the spirit.

• • • •

També tenen quelcom a dir, en relació amb els diversos llenguatges, els diversos moments d'una determinada evolució de les cultures i formes de viure. Els moments de tarannà més col·lectiu deuen respondre a la presència de la creativitat mitològica, mentre que una posterior diversificació grupal i comunitària deu obrir les portes a llenguatges amb referents conceptuals, ideològics o costumistes, en correspondència amb cosmovisions diferenciades. I si a aquests moments els succeeix una Babel individualista, ("cadascú per on l'enfila", orfanat de referents col·lectius...), apareixeran àmbits de liberalisme individual. Aquest es mou entre condicionants mínims, amb facilitat dona la coincidència i comprensió per entesa, o passa d'ella afavorint tancaments narcisistes. Llavors, però, el propi llenguatge popular cercarà de contribuir de nou a crear vincles i comunicació, per fer evident aquell "ningú no és una illa". I possiblement torni a recomençar el cicle, si la creació de vincles obeeix llavors a tendències cercadores de referents mítics. Tal vegada no es tracti només de diversos moments d'un procés, sinó de la constitució i dinamisme d'"identitats concèntriques".

Podem observar, també, que la contemplació del llenguatge té perspectives més estàtiques, classificadores de compartiments aparentment tancats i diferenciats, i perspectives més contempladores de processos amb el seu dinamisme. En qualsevol perspectiva el veurem sempre extraordinàriament "psíquic": obeint el vol creatiu de la humanitat en el delit de dir. De dir el que es pensa i el que es viu i en el de pensar i viure tot dient. Esforç extraordinàriament creatiu: algú ha remarcat com li manca aparell somàtic propi, malgrat constituir una funció altament diferenciada en l'ésser humà.

II. UNA PERSPECTIVA DIVERSA

Voldria presentar en aquest article una perspectiva diversa. Tot pensant en l'origen del fenomen humà i de la parla, tot contemplant el desenvolupament i els seus processos, al costat de processos de comunicació i fent un repàs a les etapes dels processos d'una banda grupals i de l'altra iniciàtics, em sembla que es poden apreciar coincidències i vessants significatives que ofereixen una nova perspectiva a l'estudi del llenguatge.

Distingim tres etapes en el procés d'incorporació a la vida adulta.

1a : lligada als processos de formació, educació i aprenentatge.

2a : lligada a la vida comunitària, als processos de convivència equilibrada, integrada.

3a : lligada a l'exercici professional i a la participació creativa.

Distingim també tres etapes en els processos grupals:

1a : Etapa de formació. Amb predomini dels interessos d'ubicació individual.

2a : Etapa de consolidació interna. Amb predomini dels rols comunitaris.

3a : Etapa centrada en els objectius i finalitats del grup.

Distingim tres etapes en els processos iniciàtics:

Restes d'aspectes iniciàtics els trobem en diversos àmbits, per exemple, en l'apre-

mentatge dels minyons escoltes, o en diversos aspectes de formes de vida institucionalitzades. En tenim un de ben proper en la nostra cultura, el procés d'iniciació cristiana, que conserva en l'anomenat "any litúrgic" com tres etapes importants, en un determinat cicle. El podem seguir en l'esquema següent, en el qual, per a cadascuna de les etapes, hem diferenciat tres moments: l'escoltar, el compromís i la praxis.

1r: catecumenat, (quaresma). Anunci > FE > seguiment. L'Evangeli (bona nova) ens ofereix l'exemple següent: l'Andreu li diu a en Pere, son germà pescador, "he conegut en Jesús, et pot interessar": Anunci. En Pere hi posa "creença": Fe, deixa les xarxes, i segueix el Mestre. Passolini ressaltà el difícil seguiment en aquell film "L'Evangeli segons St. Mateu", i el seu recital de "benaurances".

2n: *Communio*, (pasqua). Relat > BAPTISME > Celebració- Comunitat. L'aspirant escolta la Història del Poble. Un ritual sagrat l'incorpora a aquest Poble: Baptisme. Llavors passarà a compartir els rols i celebracions de la Comunitat.

3r: carisma, (pentecosta). Do > CONFIRMACIO > Missió

La maduresa porta al reconeixement dels dons diversos: saviesa, coneixement, enteniment, consell, ... a l'obertura a la fortalesa de l'esperit, al concert dels dons enmig del món i la tasca del dia a dia.

Sens dubte hauré forçat una mica els esquemes, cercant paral·lelismes, però sembla evident la presència de tres moments bàsics en tots ells. Un primer moment de predomini d'aspectes individuals, on pot destacar la receptivitat i l'exercitació; un segon moment de predomini d'aspectes de relació i convivència, de participació; un tercer moment on predomina la llibertat de la donació.

Tenint en compte totes aquestes consideracions podem proposar-nos una passejada per l'esquema següent:

Llenguatge	Aspectes	Concrecions	Femòmens	Conseqüències
emergent metanoia ("conceptual")	etimologia epifania identitat iniciació	parla argot preàmbul	so i grafia	novetat canvi conversió
Relacional ("dialògic")	demagògia col·loqui contenció celebració	seducció joc ritual festa	simbologia	comunitat
Espiritual ("analògic")	teologia prospectiva saviesa coratge	modulació paradoxa contemplació ofrena	transcendència	engatjament

La primera columna recull tres etapes fonamentals. La resta de noms i de classificacions no pretén ser més que un assaig-recull de suggeriments. Assajarem un comentari que vagi més enllà d'una justificació. Prenent com a punt de partença el nom de la primera columna, seguirem els diversos aspectes horitzontalment. La brevetat d'un article ens obligarà dintre de l'estil expressiu escollit a apuntar i a oferir suggeriments més que a procedir pel discurs detallat expositiu.

III. LLENGUATGE I PROCESSOS

III.1. El llenguatge emergent

D'entrada és obvi que el llenguatge té un origen. El va tenir en algun moment, per a la humanitat en els seus orígens. I si l'ontogènia, també aquí, pot relacionar-se amb la filogènia, els suggeriments poden resultar interessants.

El llenguatge ha estat també concebut i en la seva "concepció", conté els "conceptes" més primi-"genis". Els podem trobar en les paraules més "originals" i la seva semblança. "Mare", "Madre", "Mamma", "Mère", "Mother", "Mutter",... La M i la mama-da...

Les etimologies, per bé que siguin complexes, autèntics ideogrames sil·làbics, en correspondència amb els ideogrames visuals d'altres cultures, ens ajuden a recupear el sentit de les paraules. Resulta certament estimulante cercar els orígens.

No només saber que tal paraula procedeix del seu parent lingüístic grec o llatí, germànic o alarb, etc. sinó cercar l'origen de la seva construcció o les seves arrels indoeuropees. Podem endinsar-nos de forma gratificant en un diccionari etimològic indoeuropeu i apreciar també les observacions de l'endolingüística. Sempre caldrà saber dialogar amb les demandes d'objectivitat i la volada de la intuïció i les seves observacions i advertiments de coincidències significatives.

Resultaria profitós, segurament, per a certes discussions polititzades en excés tenir present que el diccionari indoeuropeu ens aclareix que el "self", -el si mateix arrel del que és autèntic-, la "nació" com a poble propi, i el "idioma", provenen del mateix origen lingüístic: *s(w)e-*, pronom reflexiu de tercera persona, amb allargament i sufix que produeix "sel-bho-" i per aquí el germànic **selbaz*: un mateix. Amb sufixe **swedh-no-* i per aquí al grec *ἔθνος*: nació, poble, raça (gent de la mateixa naturalesa d'un mateix). I de nou amb allargament i sufix **swed-yo-*, i vers el grec *ἴδιος*: propi, personal, i per aquí idioma: llengua pròpia d'una nació¹

En els afers d'ensenyament resulta estimulante saber d'altres realitats etimològiques, d'origen del llenguatge i la paraula. Com ara que la "dignitat" es troba directament relacionada amb la voluntat d'aprendre, que "estudiant" és qui troba afecció en allò que estudia, que "docta" ho és la persona que sap mostrar quelcom.

Poden resultar meravelloses certes etimologies més complexes: el superlatiu *Me-met-ipsi-mum*, per exemple, compost del reflexiu "me", el misteriós met, parent del

"mit" alemany, i que algú arriba a relacionar amb l'"atma" hindú, el fort *ipse* en superlatiu semblant a *optimum*... *Mismo, medesimo, même* provenen del mot llatí. L'occità i el català "mateix" prové de *met-ipse* renunciant al superlatiu...

Podem observar la manifestació (epi-fania), en l'infant (in-fant: el que no es manifesta), de la parla expressiva, i veure la seva expressivitat lligada a les seves "exposicions" = "para" que es projecten="bolein", paràbola, paraula. I com la motricitat hi actua, certament. Quantes dislèxies han tingut cura amb l'expressió i l'equilibri corporal adequats.

Podem trobar un llenguatge emergent en l'etapa adolescent, en l'etapa de recerca i cura de la pròpia identitat. No es tracta només d'aquells "vare coguui, aixó mola guai del paraguai". Es tracta de veure com l'adolescent amb facilitat crea la seva diferenciació també en base al llenguatge, que a l'ensem esdevé iniciàtic per al propi grup.

El llenguatge iniciàtic, de fet, obre la porta al sentit de membre d'un grup, de pertinença a un col·lectiu. En els adolescents per descomptat. Ho observem també en d'altres grups. En els grups marginals, per exemple, o en la construcció d'un llenguatge propi en determinats grups institucionalitzats, escoltem el llenguatge dels interns en una presó per exemple. També hi ha llenguatges per a iniciats en el camp professional. Aquell cirurgià de prestigi que el primer dia de classe, un xic irònic, diu als seus alumnes, tot assenyalant de què parla, "*mireu, de vegades, d'això, se m'escaparà de dir-ne "dit" en lloc d'"apèndix digital"*".

D'una forma o altra, tot llenguatge emergent comporta una notícia ("notus"), un primer coneixement, una primera "entrada", un "inici", una novetat (nouvelle, news). No en va les notícies, les recullen els mitjans d' "in-formació". És atrevida la paraula: la notícia pot donar forma dintre. Canvi? L'Evangelí, bona nova, cercava la meta-noia, la conversió... L'atendre notícies es mou entre l'exercici de criteri i la possibilitat d'introduir canvis. D'on sorgeix l'afany de controlar la informació per part dels poders establerts?

III. 2. El llenguatge dialògic

Entenem el diàleg com aquella trobada en què els participants es troben immersos o implicats en una recerca de sentit a través de l'expressió i de la paraula. Escollim aquesta paraula per fer l'abordatge d'aspectes dels processos de relació comunicativa i convivència que poden presentar aspectes peculiars en contingut i formes de llenguatge.

I enllacem amb la notícia. La demagògia, com la publicitat, cerquen de moure. "Gogei" té a veure amb conducció. Demagògia no vol dir res més que conducció del poble. En aquest sentit, tot liderat comporta una certa demagògia. La publicitat cerca més de captar la teva atenció i produir una motivació. Si més no una necessitat. Coneix més la se-ducció que la con-ducció. Seducció=subducció i, si és possible, "subliminal", per sota els llindars de la consciència. No és el mateix el llenguatge "sug"- "gerent", que no elimina la consciència sinó que et fa una invitació a fer ús de la intuïció i, per tant, a anar més enllà, -per sota?- de les aparences senso-perceptives.

El col·loqui, com el diàleg, dia-logos, no és res més que l'exercici d'obertura a l'al-

teritat- en harmonia?- propi de tota comunicació, de tota conversa, en la comuna recerca de sentit -"logos". "Les coses no són solament tal com surten de la teva boca, sinó com arriben a l'orella de l'altre", "Quan parles fes-te càrrec de qui escolta, i quan escoltes procura adonar-te del que vol dir qui parla". En la comunicació, la paraula, el nom de cada cosa, l'"onoma" dels grecs, és l'objecte de joc per comunicar-se el coneixement previ de les coses que els participants tenen i coparticipen en la dia-lexis discursiva i discutidora. I la paraula sempre conté una llavor de "parusia" i d'"aparició" i, per aquí d'intercanvi festiu, que obre més plenitud i troballa, i que resulta digne de celebració.

En el fluir de la con-versa ens in-fluïm, ens obrim i ens fem entranyables. El llenguatge es fa contenidor de seny, -magnífic el castellà "cordura" (de cor, cordis=cor)-, i contenidor de sentiments i emocions. La Communió demana ritual que significa i emmarca. Antoine de Saint Exupery ho recorda en el lament de la guineu del petit príncep: "*s'han perdut els rituals*"... I recordem que ho expressa en l'instant en què es prepara l'inici de l'amistat amb l'infant.

Hem assenyalat la relació entre comunió i festa. L'element inequívoc identificador de la festa és la joia. "Joia que ets dels déus, guspira generada dalt del cel". De Júpiter, genitiu: "jovis", i d'aquí joia. El cant de l'alegria, esdevingut himne d'Europa. Quin és el llenguatge dels déus, ens podem preguntar ara? Per respondre em referiré a aquells llibres de pàgines en blanc. Quan te'ls regalen et diuen: "Aquí és on escriuran els déus", tot referint-se al fet que escriguis amb llibertat coses ben teves. C.G.Jung, quan parlava del *Self*, s'apropava a l'arquetip del "sancta-sanctorum" de la personalitat. El deliri d'autenticitat pot embogir la persona. El *Self* és un arquetip, no és el Jo individuat, diferenciat. Per parlar d'aquest i de la seva relació amb el *Self*, en la seva obra *AION*², prenien com a paradigma el "Fill de l'home" de l'Evangeli, alhora fill de Déu. El Bon mitjancer és el portador de joia i Pasqua.

El recés i silenci acollidors disposen a escriure en aquells llibres, mitjancers de la inspiració i vehiculadors de logos, donen suport al fer-se càrrec de si mateix i de la pròpia música. "*Vaig veure música en mi, i vaig dedicar la meua vida a servir-la*" digué Pau Casals. El servei a la veritat interior comporta entusiasme, paraula eloqüent en el seu origen grec, que ve a expressar el sentir-se en Déu, o com un déu. Joia que ets dels déus?

La joia d'una festa autèntica batega en el concert i consens de totes les músiques individuals. La presència de símbols es fa òbvia. "συν-βαλλω": l'enllaç i prospectiva, aplega i integra tots els elements i els ajunta en el dinamisme de la vida. I s'engendra Comunitat. Com en els rituals de la Festa Major, com en l'esclat d'una arquitectura gòtica en Chartres, amb el seu laberint, la seva alquímia, o la seva eclesiologia esplendorosa. El llenguatge del poble i dels seus poetes ressalta paraules configuradores del sentit de la convivència. "Força, equilibri, valor i seny" per als xiquets castellers, on la verticalitat no és inflació de cap enxaneta, on la singularitat de fer l'aleta comença per un saber fer pinya; meravellosa expressió d'aquell "com més vas essent tu mateix més saps ser gent amb la gent". També recita el poble la dita del poeta: "la dansa més bella

de totes les danses que es fan i es desfan" per estimular les rotllanes mandàliques i configuradores d'una especial manera de viure germanor i capteniment.

III.3. Llenguatge anagògic

Anagògia significa conducció de vida. Anagògia és aquí el referent d'allò que en biologia s'anomena anabolisme. L'Esperit que cobava-planava sobre les aigües, es va fer alè, per insuflar ànima en la humida argila, llegim en els relats dels orígens. "Souffle de vie", "Alè de vida", ve-t'ho aquí, el nom, l'expressió que fa *psijé*=papallona, símbol de transformació, el símbolèg. Recorda allò de l'esperit lliure que bufa allà on vol/ vola. Psicologia no és només "tractat de la ment", també és sentit de l'ànima, acollidora de l'esperit, expressió de vida a través del "soma". Quan els antics parlaven de "soma", "psijé" i "pneuma", potser ho tenien més clar que no pas el nostre temps.

L'esperit, a través del "pathos", engendra saviesa, enteniment, consell, ciència, coratge, devot acolliment, respecte i capacitat de meravellar-se. Quan la *psijé*-ànima no conté el sofriment, aquest passa al soma. Psicossomàtica. Quan les ambivalències es tornen desestabilitzadores i el jo no troba ànima per saber estar amb l'ombra, o en el "capvespre, on no és de nit ni de dia", es pateix descentrament i necessitat de reorientació. Per això necessitem voluntat de sentit, i esperit per fer de la psicoteràpia no només "cura de la ment", sinó a la manera de la ludoteràpia, hidroteràpia, etcètera, "cura a través de l'ànima". La psicoteràpia no pot reduir-se a tècnica, o a discurs que parli només a la ment. Comporta "deloûn" i "in-sight", art de veure i de fer veure, adreçat no només a la raó sinó també a la totalitat de l'experiència de l'individu. Psicagogia que obre processos d'individuació³, realitzadors de l'esperança de creativitat i harmonia de cada ser individual.

Karl Popper distingeix el món 2, el de la sensibilitat i la consciència, del món 3, el dels productes de la ment i la consciència. La consciència de les limitacions, sofrències i mort obre el camí a la veritable cultura: la de la recerca de la veritat, la de l'expressió de la bellesa, la que genera convivència basada en la bondat. La cultura del plaer, poder o prestigi, no és el món 3. El soma, *psijé* i *pneuma* dels antics té un cert paral·lelisme amb els tres mons de Popper i assenyalen la necessitat d'un assumir consciència de forma vertebradora, per als nostres temps⁴.

Un apunt per a la Recerca. Prospectiva és investigació. Teleologia és obertura al sentit. El savi ens confessa, malgrat la seva recerca, l'eterna paradoxa: "com més sé, més m'adono de la meva ignorància". Com més m'allibero d'insensatesa, de la manca de sentit, més m'adono que la recerca de sentit es modula en l'equilibri dinàmic i dialèctic dels contraris: la línia homeostàtica que segueix el manteniment de les constants vitals, més coneix la seva sinusoide. I en tres dimensions, l'espiral de la vida obeeix a l'actuació de la funció transcendent. La que apareix en moments de conflicte/bloqueig o en moments d'estancament en el moviment purament pendular, per renovar el fer camí i la prospectiva⁵.

Avancem en l'equilibri dinàmic de les constants que cerquen la síntesi dels

3 Vegeu sobre aquest tema: Thomas Mermall. *La Retórica del Humanismo*. Ed. Taurus 1978. pàg.16ss.

4 Vegeu K. R. Popper, J.C. Eccles. *El yo y su Cerebro*. Ed. Labor 1980. Cap. P1 i P2

5 Vegeu M. Ann Mattoon. *The Transcendent Function Individual and Collective Aspects*. Proceedings of the XII Int. Congress for Analytical Psychology. Chicago 1992.

“contraris”, a través d’un moviment d’energia que flueix entre pols oposats. De vegades en l’espiral hegeliana de la tesi, antítesi i síntesi. La psicologia ens situa davant de polaritats. Conscient/inconscient, introversió/extroversió, pauta instintiva/imatge arquetipal, logos/eros, masculí/femení, el puer i el senex⁶, etc. i en la seva recerca es planteja qüestions i qüestionaments fan camí a través de respostes obertes.

L’obertura a l’esperit ens renova i situa la importància del subjecte i del subjectiu. Saviesa i contemplació també s’uneixen en la vivència subjectiva. Prenem, com a ajudant del discurs, la música. Una frase musical sol partir d’una embranzida, del que els grecs anomenaven “arsis”. Sol quedar com ambadalida, suspesa en èxtasi contemplatiu ni que sigui per uns instants, juga amb delectació en la descoberta, sense avidesa, bressolant la vivència, i es distensa descendent, cercant l’anomenada tesi acollidora de negentropia. I hi ha silenci i plenitud serena abans dels aplaudiments i de l’expressió de satisfacció i joia.

El segon moviment és prou oblidat. Pruija, rampinya o, fins i tot, sense apunt negatiu, el relax, no són prou representatius de la subjectivitat madura. La contemplació, el restar absort, representa el punt d’equilibri per no deixar-se endur pel desig, per no caure en l’hedonisme exacerbant, per saber acceptar la distensió. A la fi d’una execució musical el públic no s’abranda en aplaudiments a l’instant, d’immediat. Un espai de silenci esdevé no solament contemplació, en suspensió de tota activitat, sinó de comunió que com-mou l’aplaudiment. És el punt més realitzador de la subjectivitat, el que porta a la descoberta, al “ah!” del savi, l’“eureka” d’Arquímedes. És el moment que propicia la cultura de la convivència preparada per al compartir i la comunicació. L’activisme o la recerca desfermada de plaer fan entrar l’humà en competivitats absurdes, en ambicions desmesurades, en rivalitats, en pèrdua de subjectivitat, en “cosificació” de l’altre, etc.

La subjectivitat descobreix la joia, la inspiració, l’esperança, la fidelitat. La psicologia, que tant ha parlat de depressió, d’angoixa, d’ansietat, de temor, de mecanismes defensius, etc., cal que faci un esforç per donar llum sobre les emocions positives, sense titllar-les d’eufòria desequilibrada, d’optimisme mancat de realisme, o d’infantilisme ingenu⁷.

Potser està per ser descrita, estudiada, o descoberta la psicologia del coratge. Penso que, per exemple, Erich Fromm es va apropar al llenguatge corresponent, en aquell llibre tan conegut en certa època, *L’art d’estimar*. Per tenir “responsabilitat, cura, respecte i coneixement” de l’altre, i per exercir tot això amb “concentració, disciplina i paciència” es necessita coratge. Quan Gandhi ens descriu les seves “Experiències amb la veritat”, -Autobiografia-, ens mostra un exemple del llenguatge del coratge. Quan s’entona un “Veni Creator Spiritus”, el gregorià uneix contemplació i coratge.

L’esperit que ens acaba de fer comprendre la via, el camí, ens obre a la capacitat del que el poble expressa amb un “veure més enllà del nas”, expressió popular de la transcendència primera, bàsica, al costat del “tenir nas”, reivindicació d’objectivitat. Exercir professionalitat demana esperit. Cadascú fent-se càrrec dels propis dons, exer-

6 Sobre aquesta i sobre el tema de les polaritats, vegeu J. Hillman. *Puerpapers*. Spring Publications. Dallas, 1989.
7 V. Kast. *JOY, Inspiration and Hope*. Texas A&M University Press. 1991, pàg 3ss.

cint el propi carisma. Amb responsabilitat compromesa. El llenguatge del compromís es troba, per exemple, en la promesa dels minyons escoltes, en els rituals, com ara els baptismals, en les fórmules sacramentals, en els juraments hipocràtics, en les preses de possessió de càrrecs, en l'exercici dels ministeris, serveis.

Carisma, do de l'esperit. Acabem amb una experiència etimològica, i la deixarem oberta a les meditacions del lector: carisma prové de "gher-", trobar gust, voler, desitjar. Ve-t'ho aquí, l'estudi: *ghr-i- camina vers el grec *χαριζ*, gràcia, alegria. *χαρισμοα*: do diví; eucaristía (gr. *ευ*: bé) "sacrifici -fer el sagrat, bé- d'acció de gràcies"⁸. Sens dubte també tot això té a veure amb la ciència i l'art de la psicologia i ciències de l'educació.